

Πρόλογος

Οι δια-ομαδικές σχέσεις και οι κοινωνικο-γνωστικές διαδικασίες που υπογραμμίζουν την κρίση και αντίληψη των ανθρώπων-μελών μιας ομάδας για άλλες, βρίσκονται στο επίκεντρο της ερευνητικής δραστηριότητας τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη. Θέματα ταυτότητας, κατηγοριοποίησης, στερεοτύπων και προκατάληψης μελετώνται και προσεγγίζονται από δύο παράλληλους και ταυτόχρονα διαφορετικούς δρόμους:

α) Την κλασική πειραματική μέθοδο, η οποία στα πλαίσια της κοινωνικο-γνωστικής προσέγγισης εγείρει ερωτήματα για τους κοινωνικούς και γνωστικούς παράγοντες που καθορίζουν την “αρνητική ταυτότητα”, οδηγούν στη διομαδική διαστρέβλωση πληροφοριών για την πρόγνωση κινδύνου, και, τέλος, συνεισφέρουν στην αλλαγή στερεοτύπων.

β) Την Ανάλυση Λόγου, η οποία στα πλαίσια της νεότερης κοινωνικο-ψυχολογικής θεώρησης με επίκεντρο τη Ρητορική Ψυχολογία και τη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, “ανακατασκευάζει” και στέκεται κριτικά απέναντι σε θέματα ταυτότητας και αντιλήψεων.

Οι δύο από τις τρεις ενότητες άρθρων που παρουσιάζονται σε αυτό το τεύχος, αντιπροσωπεύουν τις παραπάνω προσεγγίσεις. Ειδικότερα, αξιοποιώντας τις δυνατότητες που δίνει το πειραματικό σχέδιο με σενάριο, οι συγγραφείς του πρώτου κατά σειρά άρθρου (Αμπακούμκιν, Φαρμάκη, και Χαντζή), διερευνούν και αποδεικνύουν ότι σε αντίθεση με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, ούτε η διαπερατότητα των ορίων, ούτε η νομιμότητα της χαμηλής θέσης της ενδο-ομάδας σε σχέση με την εξω-ομάδα, επηρεάζουν σημαντικά την ταύτιση και τα αισθήματα προς την ενδο-ομάδα.

Πέραν των αισθημάτων, η αυτοκατηγοριοποίηση με βάση την πολυγαμικότητα-μονογαμικότητα, και η ταύτιση εν συνεχεία με την εσω-ομάδα (ετερόφυλοι-ομοφυλόφιλοι), αποτελεί έναν από τους κυριότερους παράγοντες που ευθύνονται για τη στρέβλωση πληροφοριών και τη χαμηλή πρόβλεψη κινδύνου από τον ιό του AIDS (Κορδούτης). Το αίσθημα του ανήκειν σε μια ομάδα έναντι άλλης αποκτά διαστάσεις κοινωνικής σημαντικότητας όταν, π.χ., αποδεικνύεται μέσα από δύο συνεχόμενα πειράματα ότι παρεμποδίζει τη γνωστική επεξεργασία σημαντικών πληροφοριών για την υγεία, και συνεισφέρει κατά συνέπεια στην αύξηση της “επικινδυνότητας” του πληθυσμού.

Η γνωστική επεξεργασία πληροφοριών και η διερεύνηση των προβλέψεων που απορρέουν από τα γνωστικά μοντέλα αλλαγής των στερεοτύπων αποτελεί το αντικείμενο μελέτης του τρίτου άρθρου (Χαντζή και Hewstone). Αξιοποιώντας το υλικό που αναπτύχθηκε σε τρεις προκαταρκτικές μελέτες, οι ως άνω συγγραφείς “κατασκευάζουν” τέσσερις πειραματικές συνθήκες και αποδεικνύουν ότι αλλαγές στο στερεότυπο συμβαίνουν όταν: α) προστίθενται νέες, μη επιβεβαιωτικές για το στερεότυπο πληροφορίες και β) οι πληροφορίες αυτές είναι συγκεντρωμένες παρά διάσπαρτες σε πολλά υποδείγματα. Ο αριθμός των πληροφοριών (μικρή ή μεγάλη ομάδα υποδειγμάτων) δε φαίνεται να έχει καμία σημαντική επίπτωση στην παραπάνω διαδικασία. Τα ευρήματα αυτά ανοίγουν ένα νέο πεδίο διερεύνησης στις διαδικασίες άσκησης επιρροής με στόχο την αλλαγή στερεοτύπων. Σε αυτό το πλαίσιο, η μελέτη των κοινωνικο-ψυχολογικών φαινομένων αλλαγής, προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για την κατανόηση της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας και μαζί με τις επόμενες δύο εργασίες, “αποτυπώνει” τις κυριότερες τάσεις της Κοινωνικής Ψυχολογίας στην Ελλάδα.

Ειδικότερα, τα άρθρα από τις Κωνσταντινίδου και Φίγγου, εντάσσονται στον ευρύτερο χώρο μελετών της “κριτικής Κοινωνικής Ψυχολογίας” και ανοίγουν νέους ορίζοντες για την εφαρμογή της σύγχρονης κοινωνικο-ψυχολογικής θεωρίας στη διερεύνηση κοινωνικών θεμάτων όπως η εθνική ταυτότητα και οι προκαταλήψεις. Η μελέτη της “κατασκευής” της ελληνικής εθνικής ταυτότητας μέσα από το λόγο των σχολικών βιβλίων ιστορίας, αποτελεί μια καινοτόμα προσέγγιση καθώς αναδεικνύει:

α) Την ποικιλία των λόγων που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή και αναπαραγωγή κυρίαρχων εκ-

δοχών της “ελληνικότητας” και της “εθνικής” ετερότητας στη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας στην ελληνική εκπαίδευση. β) Τις διαδικασίες διαμόρφωσης εθνικών συνειδήσεων, ένα θέμα που άπτεται πολλών συγκρούσεων και προβλημάτων στη σύγχρονη κοινωνία.

Στο ίδιο πλαίσιο, η διερεύνηση των προκαταλήψεων για τους “πρόσφυγες” σε δύο “μικτές” κοινότητες της Θεσσαλονίκης, έρχεται να συνδέσει τις απόψεις των “ειδικών” (κοινωνικών λειτουργών και ψυχολόγων) με τις απόψεις των “μη ειδικών” (κατοίκων των συνοικιών) προκειμένου να εντοπίσει: α) τις διλημματικές όψεις των αναπαραστάσεων των συμμετασχόντων καθώς και β) τις ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες με αναφορά τις κοινωνικο-γνωστικές όψεις του ρατσισμού.

Τέλος, οι ποικίλες όψεις των διαδικασιών “προσαρμογής” μεταναστών και προσφύγων (παρόλο που η διάκριση μεταξύ των δύο όρων δεν είναι πάντοτε εύκολη) στη χώρα μας, έχουν απασχολήσει εν πολλοίς, την ελληνική βιβλιογραφία. Στο πλαίσιο της κοινωνικο-ψυχολογικής έρευνας, η μελέτη των αλλαγών που συμβαίνουν στους παλινοστούντες – ως συνέπεια της κοινωνικής πίεσης που ασκείται για ενσωμάτωση στους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες – παρουσιάζεται από το άρθρο της Δ. Σακκά. Εγείροντας ερωτήματα για την “κατανομή των ρόλων των δύο φύλων”, το άρθρο αυτό εντάσσεται σε ένα ευρύτερο χώρο μελετών που αποσκοπούσαν στη μελέτη και αντιμετώπιση της πολυδιάστατης φύσης των “προβλημάτων” των μεταναστών και προσφύγων στη χώρα μας. Η σύνδεση της έρευνας με την πράξη, τα είδη “παρέμβασης” που επιχειρήθηκαν, καθώς και η κριτική αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της παρέμβασης, συζητούνται στο τελευταίο άρθρο αυτής της ενότητας (Μ. Δικαίου). Το άρθρο αυτό έρχεται να “κλείσει” τον κύκλο των διομαδικών σχέσεων, επαναφέροντας στο προσκήνιο ερωτήματα που αφορούν όχι μόνο τη θεωρητική οπτική αλλά και την ίδια την κοινωνικο-ψυχολογική σημασία της έρευνας δράσης.

Συνοψίζοντας, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ποικιλομορφία α) στη θεματική και β) στη θεωρητική προβληματική και στις υιοθετούμενες στρατηγικές έρευνας, έτσι όπως παρουσιάζεται από τις διάφορες ενότητες μελετών που φιλοξενούνται σε αυτό το τεύχος του περιοδικού, αποτελεί μια από τις χαρακτηριστικές όψεις της κοινωνικο-ψυχολογικής έρευνας για τις διομαδικές σχέσεις στον ελληνικό χώρο. Παρ’ όλα αυτά, η ευρύτητα του αντικειμένου των διομαδικών σχέσεων και το γεγονός ότι οι παρουσιαζόμενες εργασίες προκύπτουν μόνο από τον ειδικό χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας, δεν επιτρέπει τη διαμόρφωση μιας συνολικής εικόνας για την ερευνητική δραστηριότητα στο εν λόγω αντικείμενο. Η διεπιστημονική προσέγγιση τέτοιων θεμάτων, αποτελεί σήμερα το ζητούμενο στο διεθνή χώρο.

Μαρία Δικαίου
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνικής Ψυχολογίας
Επιμελήτρια Έκδοσης
Δεκέμβριος 1998